

Med liden forandring

Fastelavnssoldater

Af Arne Gammelgaard

Mandag den 5. marts 1984 kl. 8. Der er en anelse forår i luften denne fastelavnsmandag, som falder meget sent, men det er koldt og fugtigt. Niels står og venter ved hjemmet i en østjysk landsby. Lidt efter lidt kommer landsbyens drenge i alderen 10–14 år og stiller sig til disposition for det, der skal foregå de næste mange timer. Ingen kommer for sent. Der er system i det, der sattes i værk, og der er disciplin over foretagendet.

Drengene skal ud »at gå fastelavn«. Niels er konge. Han har været med fire gange tidligere. Han er den ældste, og de andre drenge viser ham den fornødne respekt. Han udøver sin autoritet roligt og selvfølgelig. På hovedet har han en krone i »guld« fremstillet til netop hans hoved. Materialet er karton, men kronen er et helt lille kunstværk udført med snilde og kærlighed af hans mor. Hun gik straks i gang, da Niels nogle uger forinden havde fortalt, at han skulle være konge. Niels' far har fulgt med i fremstillingen af kronen og det øvrige udstyr: epauletter, bandolerer og armbånd til årets »konge« med al den sagkundskab, der følger af selv at have været det hele igennem på nøjagtig samme måde 25 år tidligere. Sablen alene er ikke til éngangsbrug. Den er af solidt materiale i naturtro gengivelse af en rigtig sabel, og den har været i brug mange tidligere år.

På samme måde som kongen og i tilstræbt overensstemmelse med deres rang bærer de andre drenge også strålende uniformsgenstande. De stiller op på række i størrelsesorden, og da kongen mønstrer sine soldater inden afgang, viser det sig, at der er et umiskendeligt hengemt præg over uniformeringen. Også på dette felt præges det hele af tradition og disciplin. Hæren er nu klar til at begynde sin tur rundt til sognets gårde og huse for at samle penge ind til den traditionelle fest samme aften.

Den historiske oprindelse

Oprindelsen til denne tradition, sådan som den med forbavsende styrke og kontinuitet synes at holde sig, vil det i dette østjyske område være naturligt at søge i skikken med ringridning og omridt med påfølgende fest, som det skildres af H. F. Feilberg i Dansk Bondeliv og i skikken med gadelam og gadebasse.

De bærende elementer i de unges tradition er så let genkendelige i den måde, fastelavnssoldaterne fungerer på, at det er rimeligt at antage, at børnene har »leget med«, medens den oprindelige tradition blev håndhævet, og at børnene har ført den videre alene, efter at landsbyernes ungdomskultur ændredes omkring år 1900. Adskillige steder holdt karlene dog traditionen vedlige til op imod 1940.

Det er ikke opgaven her at søge beskrevet, hvorfor landsbyungdommen ikke førte traditionen videre. Væk er den i hvert fald, men en række årsager hertil er ikke svære at få øje på: Med intensiveringen af landbruget fra midten af 1880'erne kommer der instabilitet ind i landsbymiljøet. Mobiliteten bliver større, den talmæssige fordeling mellem karle og piger kommer ud af balance. En effektiv og »moderne« indstilling til tilværelsen bragte nedarvede skikke i miskredit. Ungdommen opgav dem, men hos børnene overlevede nogle af dem. På Hammel-egnen altså fastelavnssoldaternes march og efterfølgende fest, i 1985 således 70–80 steder.

Men hvordan er så sammenhængen mellem karlenes ringridning med prangende uniformering, besøg på de enkelte gårde o.s.v. og drengenes nogenlunde tilsvarende manøvrer? Er der i det hele taget en sammenhæng? Ingen, hverken børn eller voksne blandt dem, som har været med de seneste år, kender noget til oprindelsen af den skik, der så selvfølgelig og samvittighedsfuldt føres videre. Man giver alene udtryk for, at det er »en meget gammel skik her på egnen«.

H. F. Feilberg fortæller i Dansk Bondeliv, som udkom første gang i 1889, om karlenes omridt, som det ved fastelavn finder sted »øster på« og siger så: »Drengene følger med liden forandring den samme skik, rigtignok med den forskel, at de må bruge deres ben som rideheste.« Stadig ifølge Feilberg marcherer flokken fra gård til gård, synger, modtager en gave, inviterer til fest og marcherer videre. Om aftenen er der fest, og kongen skal danse den første dans, og »der er altid tavs og nysgerrig forventning, indtil han har valgt en dronning«.

I Østjysk Hjemstavn, 1938, beretter Søren Eriksen, Svenstrup ved Hammel om, hvordan han i 1867 som 10-årig var med til at »gå fastelavn« på fastelavnssøndag: »Vi mødte hos den kårede konge pyntet efter alle kun-

Karlene er klar til at »ride fastelavn«. Det er i Skjolddelev i 1912. De meniges beskedne flok på højre fløj består af 6 ryttere. Længst til venstre en forrider, der skulle varsko om optogets ankomst, dernæst følger en musiker og – flankeret af de to fanebærere – konge og prins. I midten klovn. Hans gangser ser nok ud til at kunne imødekomme beskrivelsen af en »bajads«, der omtales af August F. Schmidt: »– han red på et helmis så usselt, at når vi fik i halen af det, kunne vi rive det omkuld.« Billedet er taget foran forsamlingshuset og har tilhørt Aksel Nedergaard, Skjolddelev. To af hans brødre er med: venstre fanebærer og menig nr. tre fra højre. Aksel Nedergaard selv har gået fastelavn flere gange og bedyrer, at bortset fra hestene var det det samme hos karle og drenge. (Lokalhistorisk Samling, Hammel).

stens regler med kulørt papir og flagrende papir i hatten; marcherende fra gård til gård fik vi vore æbleskiver og vor skilling på rejsen«.

Samme sted, har Mine Sørensen, Sall, i 1976 skrevet en artikel, som fortæller om, hvordan drengene i god tid før fastelavn holder en generalforsamling, hvor de vælger konge, kronprins, kaptajn, kasserer, fire fanebærere og en klovn. Valgets resultat holdes hemmeligt, og det er derfor nødvendigt, at mødestedet heller ikke er kendt af nogen. Mine Sørensen gengiver både den sang, der synges ved marchens forskellige mål og ved den efterfølgende fest. Hun anfører, at hendes mor, som var født i 1884,

Et stykke tid inden fastelavn 1985 – i Sall var det den 20. januar – mødes drengene til det forberedende møde. De, som har været med før, instruerer de nye. Her drejer det sig om uniformeringen. Drengen til højre er den vordende konge. I 1984 var han klovn. I Sall er det tradition, at ældste dreng i 7. klasse bliver konge, og han skal have været med hvert år. De to skråremme angiver, at bæreren er enten forreste fanebærer eller officer. (Fot. Steen Nielsen, Sall).

bekræftede, at det er de samme sange, som hun havde kendt hele sit liv. Sangene har aldrig været trykt, men bliver skrevet op på tavlen i skolen lige før fastelavn. Så skriver drengene dem af og lærer dem udenad.

Henning Taankvist, tidligere Skjoldelev ved Hammel, fortæller om sine oplevelser som fastelavnssoldat i årene 1948–56:

»I Skjoldelev og byerne i nærheden var det almindeligt, at drengene »gik fastelavn« fastelavnssøndag. Det var som nævnt kun drengene, der gik fastelavn, pigerne deltog ikke. Det var ligeledes drengene, der helt og holdent forestod arrangementet i alle detaljer – lige fra bestilling af musik, bestilling af krosal, kaffe, brød m.v. til ansvaret for økonomien. Jeg mindes ikke, at nogen voksen blandede sig i disse forhold, men de har jo selvfølgelig nok diskret overvåget det hele.

Instruktionen i kongens hjem omfatter også indøvelse af marchen og opstillingen ved målene. På grund af det kolde vejr foregik det indendøre, og kongens mor måtte 5-6 gange fra den tilstødende stue agere beboer, som får besøg. Kaptajnen fører kommandoen. (Fot. Steen Nielsen, Sall).

Planlægningen begyndte gerne i januar måned. Nogle af de ældste drenge snakkede sammen i skolefrikvartererne og fik fordelt opgaverne – de små drenge blev betragtet som et nødvendigt onde og havde ikke meget at sige. Jeg deltog i årene 1948-56, og i de første af disse år var der stadig problemer med rationeringer. Derfor startede vi nogle dage i forvejen med at samle kaffemærker ind – og vistnok også suktermærker, og vi samlede også brændsel til opvarmning af krosalen.

Når alle de praktiske ting var klaret, ventede vi spændt på fastelavns-søndag – og hvor vi var spændte. Tidlig søndag morgen – jeg tror så tidligt som ved 7-tiden – startede drengene i de 4 ældste skoleårsgange så på rundturen til alle gårde og huse i Skjoldelev by og opland. Først alle beboelser i oplandet. Turen gik til »Svinget«, videre til Skjoldelev Mark, så til Vesterkjær, Hummeluhre, Højvang, Mødal og endelig Skjoldelev igen – en spadseretur, der nok skal være sine ca. 15 km, så det var faktisk nogle ret trætte og forkomne drenge, der vendte tilbage. Og sultne! – det var skik, at alle spiste hos »kronprinsen«, og det var ikke få frikadeller og kartofler, der blev sat til livs ved disse lejligheder.

Efter middagen fortsatte vi med rundturen i Skjolddelev by, og nu deltog de 3 mindste årgange. Som regel var vi færdige ved tre-halvfiretiden.

Hvad gik det så ud på? Ja, det drejede sig jo om at samle penge til den fest, der blev holdt samme aften, og hvor både børn og voksne deltog, men mere om det senere.

Vi var først og fremmest udklædt som soldater. På rundturen indskrænkede det sig nu til sabel og skråhue og måske et par ordener, for vi skulle jo også være varmt påklædt – det var iøvrigt lidt af et problem dengang for nogle af os – så der var jo grænser for den uniformering, vi kunne klare. Selv syntes vi selvfølgelig, vi var flotte, men billeder fra dengang afslører jo, at det var en forpjusket og forfrossen flok, der vandrede rundt.

Vi var organiseret med konge, kronprins, kasserer, fanebærere og general og resten som menige. Posterne blev vel fordelt efter den hakkeorden, der nu engang findes alle steder. Valget af kronprins var for så vidt det vigtigste, dels fordi der jo skulle spises i hans hjem, og dels fordi han så året efter blev konge, og det var da noget, vi alle gerne ville opnå, men som kun de færreste ifølge sagens natur nåede.

Vi havde 2 faner og en pengetaske, og disse ting blev altid opbevaret hos den, der skulle være konge i det kommende år. Det var også ham, der skulle sørge for at få gang i tingene i god tid før fastelavn.

Så startede vi altså på vores rundtur. Vi stillede op med fanerne forrest, så kongen alene, dernæst de menige 2 og 2 efter alder og sidst kronprinsen – generalerne gik på siden af geleddet og skulle sørge for ro og orden, og at alle fulgte med. Når vi gjorde holdt ved huse og gårde, stillede vi op med front mod stuehuset og med fanerne på højre fløj, og så sang vi fastelavnssangen, og mens det foregik, kom beboerne ud på trappen og lyttede. Så indsamlede kassereren den pengegave, man ønskede at give, og så takkede vi med det sidste vers. Jeg kan desværre kun huske første vers, et par linier af andet, og det meste af tredje, og det er egentlig underligt, for jeg må have sunget den sang hundredvis af gange som barn.

Når vi ud på eftermiddagen var færdige, gik vi hver til sit, og nu blev det for alvor spændende, for nu skulle stadstøjet prøves og være klar til ballet samme aften. Vi var i hvid skjorte og mørke bukser. Vi havde skråhue med kvast og sabel i skuldergehæng, og vi havde epauletter og ordener og guldgaloner syet på bukserne – alt i alt har vore mødre haft et frygteligt mas med vort udstyr, men det tænkte vi nu ikke meget over. Kongen og kronprinsen havde forøvrigt kroner på i stedet for skråhuer.

Så oprandt aftenen. Alle soldaterne samledes i et sidelokale til kro-salen, hvor forældre, bedsteforældre, søskende og karle og piger sad på bænke langs væggen og ventede. Når alt var klart, gik fløjdørene op, og

mens musikken spillede, marcherede vi rundt i salen, mens vi sang fastelavnssangen. Så kom aftenens højdepunkt, for nu skulle kongen og kronprinsen krone dronningen og kronprinsessen – og jeg kan forsikre, at det var et par nervøse drenge, der måtte over gulvet og sætte kronen på de piger, der var valgt (pigerne har sikkert været lige så nervøse) – og så skulle de to par danse salen rundt og under fanerne. Derefter inklinerede de øvrige soldater for hver sin dame til resten af dansen.

Derefter var der almindelig dans resten af aftenen, og der blev serveret kaffe og brød for de voksne og sodavand og brød for børnene. Det spændende var så, om pengene slog til, og det gjorde de som regel – der kunne måske endda være et lille overskud, som blev delt ligeligt mellem drenge.

Traditionen med at krone dronning og kronprinsesse kan nok fortjene et par ord mere. Man må forstå, at selv om piger og drenge gik sammen i skole, så var der ikke meget samkvem. Drengene kunne jo ikke lege med »tøserne« og omvendt. Alligevel var de ældste jo begyndt at skæve interesseret til hinanden, men meget diskret for ikke at blive drillet.

Ligesom kronprinsen avancerede til konge, så var det som regel den samme pige, der blev først kronprinsesse og året efter dronning. Det var lidt af et prestigetab, hvis ikke denne regel blev fulgt, og det tog vi faktisk meget hensyn til. Derfor var valget af kronprinsesse særlig interessant, og det var genstand for indgående drøftelser på forhånd mellem de store drenge med »følere« til pigernes kreds for at være sikker på, at den udvalgte indvilligede i valget. Det var altså nøje planlagt, og alligevel kunne der blive problemer. Jeg husker, at »min« dronning var blevet sky og i lang tid sad i garderoben, før hun ved hjælp af kraftige overtalelser fra de andre piger ville indfinde sig i salen. Enhver kan sikkert forestille sig mine følelser, mens det stod på. Nå, det faldt i lave, og det er sjovt nu at tænke tilbage på.«

Såvidt Henning Taankvist. Jeg har selv flere gange set hæren på march fra gård til gård. To gange har jeg haft lejlighed til at blive direkte konfronteret med fænomenet. Til fastelavn 1976 havde jeg sat mig for at se starten i Skjød. Det år var der så mange drenge, at man valgte at dele »hæren« i to hold. Så kunne man komme hele sognet rundt. Det var et meget vådt og tungt føre med snesjap og tåge, så nogle af de mindste drenge, som kun var 9–10 år gamle, skulle nok få brug for al den tapperhed og beslutsomhed, som deres ansigtsudtryk røbede.

Da jeg et par timer senere så »soldaterne« bjerge sig op på vejen mellem Skjød og Hammel efter at have passeret en stor pløjemark, var det klart, at de havde fået brug for al deres tapperhed og beslutsomhed. Men det var

Om morgenen gør mor sin dreng klar til marchen. På grund af kulden blev det accepteret, at man bar en strikket hue under den tynde uniformshue. Jespers vinkel på venstre ærme angiver, at han er fanebærer til venstre – dog ikke forrest, da de to fanebærere i front har dobbelt bandoler. (Fot. Steen Nielsen, Sall).

også tydeligt, at kongen, kammeraterne, forældrene samt en ukendt lang tradition uden videre var med til at stive soldaterne godt af.

En anden gang i fastelavn 1982 var jeg til stede i et hjem, som blev gæstet af »soldaterne«. Det var i Farre. »Hæren« var på en halv snes drenge. I eksemplarisk orden modtog drengene værtindens tilsynekomst i døren. De sang, afleverede invitationen, fik det forventede beløb og marcherede af sted igen.

Fastelavnssoldater i Farre, 1960. Billedet er taget foran skolen, hvor lærerens, Aage Helbo, gennem årtier var traditionen en god støtte. (Lokalhistorisk Samling, Hammel).

Kongen og hans mænd

Alle steder synes hæren at have konge, kronprins, kasserer og fanebærer. Normalt er der kun én fane med, men ofte to. Fanebærernes funktion er klar: de skal bære fanen under turen rundt i området og under indmarchen ved festen om aftenen. Kassererens rolle er lige så klar: det er ham, der tager imod pengene, og det er ham, der står for betaling af musikken, leje af lokaler og for betaling af traktement.

Kongens rolle er også klart defineret: han skal nyde kammeraternes almindelige tillid og respekt. Da udvælgelsen foregår på demokratisk vis, behøver man ikke at ligge under for den førertendens, som ellers ofte er karakteristisk i drengegrupper. Det er derfor sjældent, at klassens stærkeste dreng vælges til konge. Ham er der til gengæld brug for til en anden opgave, som jeg vil vende tilbage til. Kongen skal være anerkendt som en flink fyr, men han skal også være præsentabel og rimeligt selvsikker – og han skal kunne danse.

Kronprinsen – eller bare prinsen – er mange steder så meget kronprins, at det allerede ved valget af ham står fast, at han bliver næste års konge. Nogle steder er det prinsen, som i det spændingsfyldte øjeblik, hvor dronningen skal vælges, går over gulvet, bukker for den udvalgte og fører hende

over til kongen. I Houlbjerg, fortæller Søren Christensen, født i 1907 og fastelavnssoldat i 1917–1918, var det skik, at prinsen, som her kaldtes »kongens tjener«, skulle klare dronningevalget på den måde, at han fik bind for øjnene og derefter måtte styre tværs over gulvet. Den pige, han først kom til at røre ved, blev dronning. Når hun var afleveret til kongen, fik han bind for øjnene igen, og endnu en gang gik turen over gulvet til pigerne for at lade skæbnen afgøre, hvem han selv skulle have som kronprinsesse.

Det var lidt om de fire faste »embeder« i hæren, men der er andre poster. I nogle sogne, f.eks. Skjørring ved Galten, er både kongen og kronprinsen forsynet med hver sin tjener. Andre steder har alene kongen en tjener. Nøjagtig det samme var ifølge H. F. Feilberg tilfældet ved karlenes omridt. Men der er endnu et par funktioner, som er faste, selv om betegnelsen og til dels opgaven er uklar. Først kommandanten. Han kaldes nogle steder kaptajn, andre steder general. Hans opgave er dog overalt den samme: han fører kommandoen under marchen. Han sørger for, at der er orden og disciplin, når soldaterne går fra sted til sted, og især når der gøres holdt ved de enkelte hjem, hvor der skal synges og indkasseres penge. Det er ham, der – undertiden med nok så håndfaste midler – indskærper de mindste drenge den fornødne alvor og respekt og får dem til at følge trop. Skulle hæren komme ind på naboherens territorium, er der straks mulighed for konflikt. Så er det kommandanten, kammeraterne sætter deres lid til. Det er i denne bestilling, at klassens stærke dreng har sin chance. I Houlbjerg som så mange andre steder var der altid øretæver i luften, når drengene somme tider af vanvare, somme tider med vilje stødte sammen med drengene fra nabodistriktet.

Den sidste »embedsmand« – eller officer – er klovn. Alt tyder på, at hans eksistens i hæren er af samme ælde som de andres. Det har tit været nødvendigt at se bort fra hans funktion, fordi den var upopulær og iøvrigt vanskelig at varetage tilfredsstillende. Hans opgave er – med kommandantens fulde billigelse – at »lave kunster« ved besøgene under marchen. Det er indlysende, at den balancegang, som er nødvendig for at bevare den traditionelle respektabilitet, kan være så krævende, at ingen har mod til at påtage sig ansvaret. Både H. F. Feilberg og August F. Schmidt i Fra julestue til Valborgblus omtaler denne figur under forskellige navne: bajads, klovn, nar, »ringeste dreng«.

Sangene

Når drengene under marchen står opmarcheret ved det hjem, der gæstes, venter man, indtil vært eller værtinde er kommet til stede. Så synges første

Hæren under et besøg på ruten. I Sall er der seks faner med, parvis. Bag de to forreste: konge, prins og kasserer. Så følger mellemste fanebærere efterfulgt af de meniges gruppe, som i 1985 kun var tre mand stærk. Til sidst bageste fanebærere. Drengen uden for geleddet er kaptajnen. Inden der bankes på, placeres de to forreste faner symmetrisk med spidsen foroven i dørkarmen. (Fot. Steen Nielsen, Sall).

sang, som normalt har to vers og indeholder en anmodning om en penge-gave. Når denne er præsteret, og den er afhængig af, om giverne agter at gå med til festen eller ej, følger et takkevers, som indeholder invitation til den planlagte fest. Her skal gengives et par eksempler på disse sange.

Fastelavnssang fra Lyngå:

Vi Lyngå raske drenge
forsamlet er i dag.
Og vi har bud til eder
her i vort muntre lag.
Nu vil vi eder bede
så vennelig og from
at I os lidt vil give
alt, hvad I synes om.

Ja tak så skal I have
for gaven I os gav.
Den var for os velsignet
alt til vort store tab.
Vor gryde gik i stykker
den var af ægte guld
og dertil var den prydet
af ædelstene fuld.

Takkevers:

Farvel og tak vi byde fro
så mange som vi ere.
Gid lykkens blomst må hos jer gro
det skal vort ønske være.

Fastelavnssangen fra Skjoldelev har omtrent samme indhold:

Goddag I gode venner, vi jer besøge vil.
Thi vi har taget skade og I kan hjælpe til.
Vor gryde, den blev borte, som guldbeslagen var.
Alt med de ædle stene, så smuk som gryden var.

For gryden, som blev borte, vi beder eder om.
At I en gave giver, alt som I synes om.
????
????

For gaven I har givet, I takke have skal.
Vi byder eder alle i aften til vort bal.
Og nu skal hatten svinges med glade hurra-råb.
(En hilsen vi jer bringe)? fra Skjoldelevs unge håb.

Sangene er forskellige, men flere er så lidt forskellige fra andre, at den fælles grundidé udtrykkes med næsten de samme ord og vendinger. Et gennemgående træk synes at være, at der er noget galt med »fødderne«. Selv om der startes meget pænt i et bestemt versemål, bliver der i anden eller en senere linie anvendt elementer, som slår rytmen i stykker.

Gunnar Madsen, der kom til Gylling som lærer i 1933, iagttog den gamle skik med interesse, men ville bøde lidt på de haltende rytmer og indøvede en ny sang med skyldig hensyntagen til den gamles informative indhold.

Da det så gik løs, og drengene var alene, lyttede han spændt og hørte – den gamle sang.

I Gylling har traditionen iøvrigt været knyttet stærkt til skolen lige siden 1934, og der er som en undtagelse her oparbejdet en tradition for, at pigerne også er med.

Den sang, som Gunnar Madsen i 1933 ikke kunne få ændret, og som han siden affandt sig med, har disse vers:

Her kommer vi lystige drenge
og fanen den bringer vi med.
Til morskab for gamle og unge
vi drager fra sted til sted.

Vi tager den frihed at bede
om en gave I skænke os vil.
Så vi kan en aften med glæde
svinge pigerne i dans efter spil.

Er rytmen end en blanding af et par forskellige versemål, så er der dog en vis konsekvens i rimet i 2. og 4. linie.

Den sang, som var i brug i Farre indtil ca. 1970, udmærkede sig blandt andet ved mangelen på rim:

Nu har vi fastelavn igen, det er en herlig tid,
så går vi rundt til hver mands dør og byder til en fest,
den fest som vi nu holde vil er for at more damerne
og de, der ønsker at gå med, må møde klokken 7.

Nu takker vi for gaven god som I skænket har
vi ønsker alle og enhver en lykkelig fastelavn
og når vi nu som alle vil more os i fastelavn
så møder I ved denne tid i vort forsamlingshus.

Ja, tiden den går hurtigt her, vi må ej tøve mer,
så går vi til et andet sted og byder også der,
og nu farvel vi siger jer og tak for eders gæstfrihed,
og dermed vil vi synge højt tre gange højt hurra
hurra–hurra–hurra

Også i Farre skurrede det i en musikalsk lærers øre, så han forbedrede den lokale variant. Hans version, som nu bruges i sognet, lyder således:

Vi rundt i landet traver,
for nu er det fastelavn,
vi går for at få lidt gaver
og bringe en fest i havn.

Ja, fest vil vi gerne holde
og damerne mere der,
men penge besvær kan volde,
og derfor vi kommer her.

For kongen og hans følge
i vanskeligheder er,
vor nød vil vi slet ikke dølgje,
om støtte vi beder jer.

Takkevers:

Vi takker for jeres gave,
mød frem, vi dernæst jer ber'
ved festen, som vi skal lave –
velkommen vi byder jer.

Pengegaven

Mine Sørensen, Sall, har kendt og været med til at vedligeholde traditionen, men samtidig har hun været en intens iagttager af de små forandringer eller tilpasninger, som har fundet sted. Marchen er f.eks. flyttet til lørdag, fordi fastelavnsmandag ikke længere er skolefriday. Hun har også prøvet at følge med i, hvorledes det indsamlede beløb automatisk er blevet »pristals-reguleret«.

I 1976 blev der i Sall samlet 2100 kr. ind. Da udgifterne til festen var afholdt, var der så mange penge tilbage, at der til sidst blev 90 kr. til fastelavnssoldaterne hver. På grund af drengenes beskedne antal dette år blev beløbet forholdsvis stort. Et sådant overskud er selvfølgelig ikke uvelkomment, men det er helt åbenbart ikke meningen, at beløbet, der kommer den enkelte til gode, skal søges maximeret. Pengene skal først og fremmest bruges til at lave fest for.

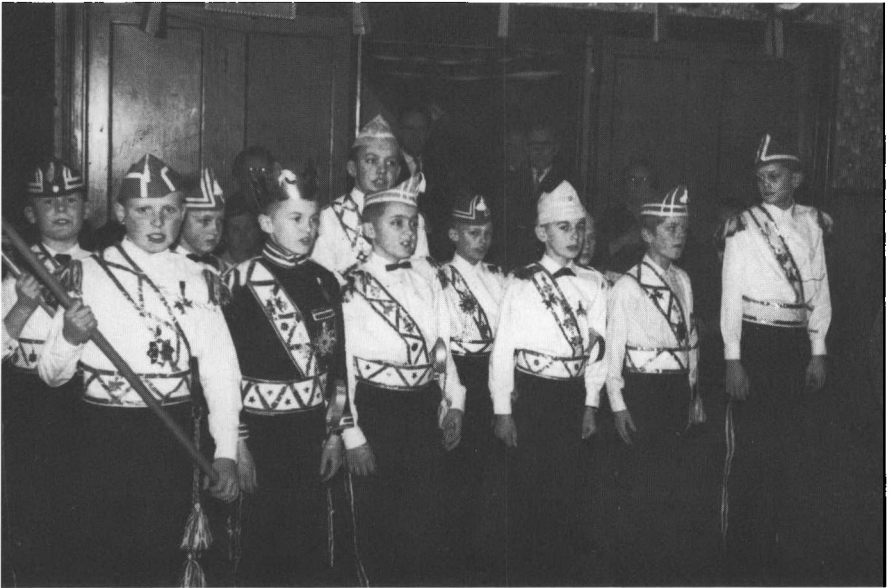
Aarhus Stiftstidende refererer hvert år mange af resultaterne. I 1977 skrev avisen engageret om Hørning-beboernes ønske om at genoplive den gamle fastelavnstradition, som i nogle år ikke havde fungeret. Man konstaterer efter vellykket march og fest, at drengene, som alle var i alderen 9–14 år, havde indsamlet 3445 kr. Altså traditionen faldt helt på plads efter

Kongen og dronningen under dansen. Kongen har fire vinkler på ærmet. I Sall ser proceduren for festen således ud: Drengene marcherer ind i salen og ud igen – tre gange. Sidste gang har hver dreng en hue med til sin pige. Fordelingen af pigerne blev foretaget ved det forberedende møde, men er hemmelig. Yngste menige henter først sin pige, dernæst videre i aldersorden til og med klovn, som også under festen forventes at være aktiv som sådan. I Sall havde han i 1985 sin hue til pigen gemt i bunden af en gammel taske og måtte først fjerne nogle tomme flasker og et par træsko, inden han »fandt« huen. Kaptajnen henter først sin egen pige, dernæst prinsens og til sidst dronningen. Drengene overrækker pigerne huen, men inden den må sættes på, synges »Der er et yndigt land«. Så danser soldaterne med deres pige. Derefter er der traktement – sodavand og boller – og hermed er det regelbundne afsnit af festen forbi. Den fortsætter med almindeligt bal. (Fot. Steen Nielsen, Sall).

genoplivningen, og økonomisk blev resultatet også af samme solide størrelsesorden.

Aarhus Stiftstidende bragte i 1984 f.eks. følgende resultater: Sall: 13 drenge, 4000 kr., Bøstrup: 14 drenge, 2860 kr., Vellev: 3400 kr., og fra Haurum meddeles, at der er indsamlet 4758 kr., mens drengenes antal ikke angives. I Thorsø var beløbet i 1984 5600 kr. Det er ganske betydelige

I smuk ensartet uniformering har drengene i Skjørring i 1964 taget opstilling i forsamlingshuset ved begyndelsen af festen om aftenen. (Foto tilhørende fhv. førstelærer Hans V. Elmer, Skjørring).

beløb, som det ses, og et sikkert tegn på, at folk ønsker dette fænomen bevaret.

Der er normalt ingen organisation bagved, og det er jo en del af idégrundlaget, at en eller flere af drengene skal tage initiativet. Men uden forældrenes bevidste ønske om medvirken gik det højst sandsynligt ikke. Hist og her er traditionen blevet brudt for en tid, og der bliver måske taget initiativ til at komme igang igen. Som nævnt i Hørning i 1977. I Thorsø var situationen – også i 1977 – den samme. Her var det husmoderforeningen, som fik fyret op under drengene, og som siden har holdt gryden i kog. At drengenes aktivitet så godt som altid har nydt godt af lærerens velvilje er godtgjort tilstrækkeligt, men det er også evident, at traditionen har klaret sig hen over skolernes centralisering.

Festen

Aftenen oprinder. Forældre, små og store søskende samt alle de andre, der har taget imod invitationen, sidder og venter – og især venter pigerne. Soldaternes jævnaldrende sidder på række i den ene side af salen.

Musikken sætter ind. Døren går op til sidelokalet, og ind marcherer

drengene. Med fanen i spidsen tager de turen rundt i salen, og endnu en gang mønstrer interesserede blikke uniformeringen. Det har i de fleste tilfælde været nødvendigt at give uniformseffekterne en lille opfriskning. Især skal kongen tage sig præsentabel ud. Når musikken stopper, og drengene står på række lige overfor pigerne, men i modsat side af salen, hviler alles øjne på ham. Under absolut stilhed og for nogle i ulidelig spænding går han over gulvet og inklinerer for den pige, som skal være hans dronning. I Houlbjerg og Skjolddelev var det lille raffinement indlagt, at kronprinsen henter pigen og fører hende over til kongen. I Farre bliver kronerne båret ind og sat på kongens og kronprinsens hoveder. Derefter kroner de dronning og kronprinsesse.

Når kroningen er overstået, danser konge og dronning alene rundt i salen. Derefter er initiativet overladt til de andre soldater. I Skjød er det tradition, at pigerne får en sløjfe af den dreng, de danser den første dans med. Børnene danser alene en tid, så bliver der pause. Nu skal traktementet nydes. Det var tidligere kakao og boller, men selv om kakaoen hårdnakket har holdt stand, og mange steder stadig gør det, har sodavand og coca cola vundet stærkt frem.

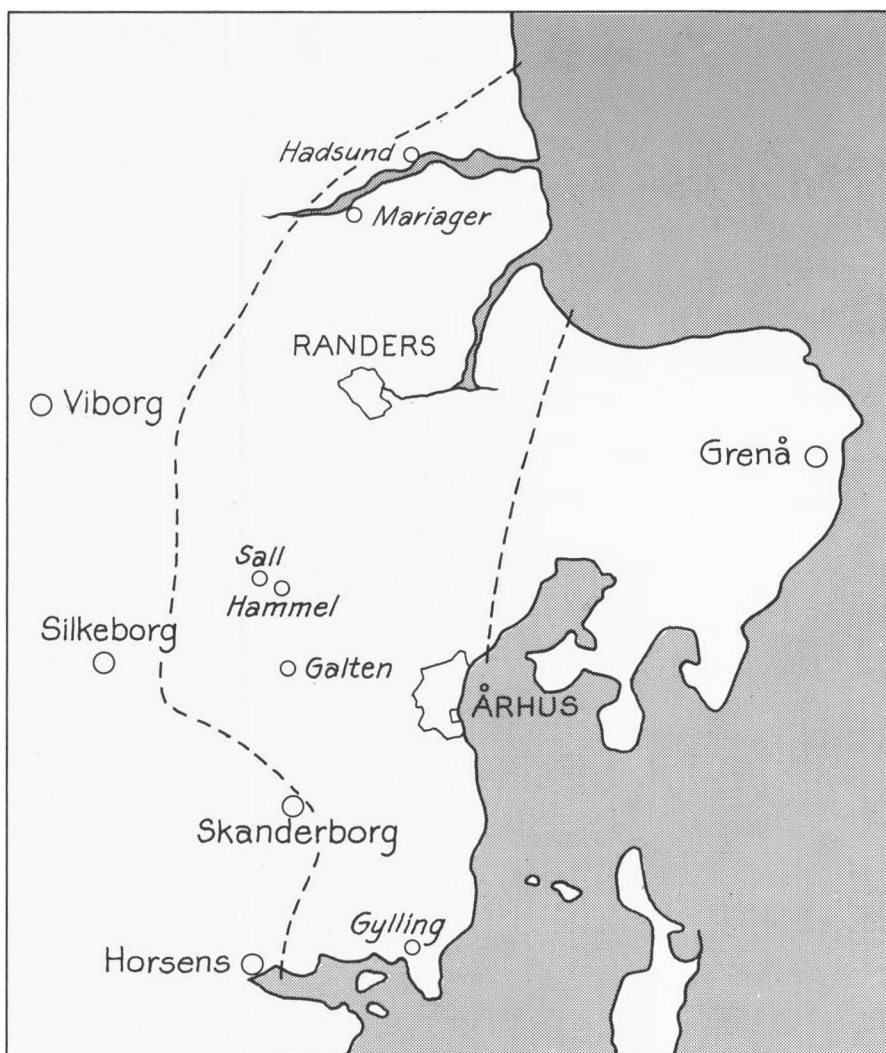
Hermed er festen forbi. Med usvigelig sikkerhed vil en fest blive gennemført samme sted med samme indhold næste år. Også de fleste af aktørerne vil være de samme. Kun kongen og hans jævnaldrende vil ikke være med mere. De har til gengæld fået et minde for livet.

Den geografiske udbredelse

Også når den geografiske udbredelse af fænomenet skal bestemmes, er det nærliggende at skele til August F. Schmidts beskrivelse af den udbredelse, han konstaterer for skikken med gadelam og gadebasse. Han taler om »egnen bag Århus«, men lader dette begreb blive så omfattende, at det nærmest dækker hele det vide begreb Østjylland. Fastelavnssoldaterne har helt tydeligt deres kerneområde i egnen bag Århus, men i et mere begrænset område.

Mod syd danner Horsens Fjord stort set grænse, og mod nord fortaber skikken sig i egnene nord for Randers. I Mørke-Hornslet går drengene ikke fastelavn og har næppe nogensinde gjort det. I området lige vest for, i Todbjerg, Hårup og Mejlbjby, kender man traditionen og holder den vedlige. I det modsatte hjørne af området, i Hylke, kendes traditionen ikke, men den har været opretholdt i nabosognet Fruering. Mod vest ser Gudenåen ud til at være grænse indtil Bjerringbro.

Det ser således ud til, at traditionen er knyttet til den gode lerjord i Østjylland. Og en naturlig forudsætning er da også dermed opfyldt, idet

landsbysamfundene her stadig ikke er mere spredte, end at det er muligt at nå rundt – til fods – på en dags tid. Altså en sammenhæng med den klassiske kultur- og sprogrænse op igennem Jylland. Selv rationaliseringen af skolevæsenet har traditionen kunnet marchere igennem. De gamle landsbysamfund kæmper, især efter kommunesammenlægningen i 1970, en beslutsom kamp for at bevare deres identitet. De tapre fastelavnsdrenge er nok her i slutningen af det 20. århundrede med til at forsvare denne identitet.

Zusammenfassung

Faschingssoldaten

Jedes Jahr zu Fasching findet im mittleren Teil von Ostjütland ein Ereignis statt, das auf einer gut 100-jährigen Tradition basiert.

Jugendliche im Alter von 10 bis 14 Jahren kleiden sich in Uniformen und gehen in militärischer Ordnung von Haus zu Haus, wo sie Geld für ein Fest erbitten. Den Führer der Knaben heissen sie »König«. Er ist der älteste von ihnen und sucht sich eine »Königin« aus, mit der er zu Beginn des Festes tanzen soll.

Die Knaben legen selbst das ganze Fest zurecht. Es findet keine organisierte Teilnahme von Eltern oder anderen Erwachsenen statt, sie leisten jedoch bereitwillig die praktische und finanzielle Unterstützung, welche die Tradition erfordert.

Der Brauch wird in den Städten der Region nicht in Ehren gehalten, sondern nur in den Dörfern. Es sieht dabei aus, als könnte die Aufrechterhaltung des Brauches Beitrag zur Erhaltung einer lokalen Identität leisten, die sonst droht, mit der Zentralisierung aufgelöst zu werden.

Der Brauch scheint sich aus zwei sozio-kulturellen Organisationen entwickelt zu haben, die bis zum Ausgang des 19. Jahrhunderts von grösster Bedeutung für die Jugend der alten, geschlossenen Dorfgemeinden waren: das Ringreiten und die systematisierte paarweise Verteilung der Jugendlichen für das kommende Jahr.

Die Kinder haben den Jugendlichen nachgeahmt, und als in der ländlichen Gesellschaft die Mägde und Knechte immer weniger wurden, ging der Brauch von dieser Gruppe auf die Kinder über. Dieser allmähliche Wandel des Brauches war endgültig um 1935 vollbracht.